

HARBIY KADRLARNI TAYYORLASHDA DUAL TA'LIM TIZIMINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Bayxanov Maxamadjon Baxtiyarovich

*O'zbekiston Respublikasi Harbiy xavfsizlik va mudofaa universiteti
o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada harbiy kadrlarni tayyorlashda dual ta'lim tizimining nazariy-metodologik asoslari tahlil qilinadi. Unda nazariy bilim va amaliy tayyorgarlik uyg'unligi, kursantlarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish hamda xizmat faoliyatiga moslashuvchanligini oshirish masalalari yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *harbiy kadrlar, dual ta'lim, harbiy ta'lim, kasbiy kompetensiya, amaliy tayyorgarlik.*

Аннотация: *В статье анализируются теоретико-методологические основы дуального образования в подготовке военных кадров. Рассматриваются взаимосвязь теоретических знаний и практической подготовки, формирование профессиональных компетенций курсантов и их адаптация к служебной деятельности.*

Ключевые слова: *военные кадры, дуальное образование, военное образование, профессиональная компетентность, практическая подготовка.*

Annotation: *The article analyzes the theoretical and methodological foundations of dual education in the training of military personnel. It examines the integration of theoretical knowledge and practical training, the development of cadets' professional competencies, and their adaptation to military service.*

Keywords: *military personnel, dual education, military education, professional competence, practical training.*

Kirish

Harbiy kadrlarni tayyorlash har qanday davlatning mudofaa salohiyati, milliy xavfsizlik tizimi va Qurolli Kuchlarining jangovar shayligini ta'minlashda muhim strategik ahamiyatga ega jarayon hisoblanadi. Zamonaviy harbiy xizmat sharoitida ofitser va mutaxassis kadrlar nafaqat nazariy bilimlarga, balki murakkab vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish, amaliy harakatlarni tezkor bajarish, zamonaviy texnika va texnologiyalardan samarali foydalanish, jamoani boshqarish hamda psixologik barqarorlikni saqlash kabi kasbiy kompetensiyalarga ham ega bo'lishi talab etiladi. Shu sababli harbiy ta'lim tizimida nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash, o'quv jarayonini real xizmat faoliyati bilan bevosita bog'lash dolzarb ilmiy-pedagogik masalalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amaliy yo'naltirilgan yondashuvlarning kuchayishi harbiy kadrlar tayyorlash jarayonida ham yangi pedagogik modellarni qo'llash zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ana shunday samarali yondashuvlardan biri dual ta'lim tizimidir. Dual

ta'lim mohiyatan nazariy bilimlarni o'quv muassasasida egallash va amaliy ko'nikmalarni bevosita kasbiy faoliyat muhiti bilan bog'liq sharoitda shakllantirishga asoslanadi. Ushbu tizim kursantlarning egallayotgan bilimlarini amaliy vazifalar, xizmat mashg'ulotlari, harbiy-amaliy tayyorgarlik va real kasbiy vaziyatlar bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Harbiy ta'limda dual ta'lim tizimini qo'llash kursantlarda kasbiy tayyorgarlik darajasini oshirish, ularning nazariy bilimlarini amaliy faoliyatga tatbiq etish, xizmatga moslashuvchanligini kuchaytirish hamda harbiy kasbga oid ko'nikma va malakalarni bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, harbiy sohada bilim va amaliy harakatning ajralmasligi, tezkorlik, intizom, mas'uliyat, jamoaviylik va liderlik sifatlarining muhimligi dual ta'limning ahamiyatini yanada oshiradi. Chunki harbiy mutaxassisning kasbiy yetukligi faqat auditoriya mashg'ulotlari orqali emas, balki amaliy mashg'ulotlar, dala-o'quv yig'inlari, xizmat vazifalarini bajarish jarayonidagi tajriba va amaliy faoliyat orqali shakllanadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, harbiy kadrlar tayyorlashda an'anaviy ta'lim shakllari bilan bir qatorda amaliyotga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va integratsion yondashuvlarga asoslangan ta'lim tizimini rivojlantirish zarurati ortib bormoqda. Dual ta'lim tizimi esa nazariy tayyorgarlik, amaliy ko'nikma, kasbiy moslashuv va shaxsiy sifatlarni bir butun jarayon sifatida shakllantirishga imkon beradi. Bu esa harbiy ta'lim sifatini oshirish, bo'lajak harbiy mutaxassislarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish hamda ularni real xizmat sharoitlariga puxta tayyorlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, harbiy kadrlarni tayyorlashda dual ta'lim tizimining nazariy-metodologik asoslarini ilmiy jihatdan o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur masalani tadqiq etish dual ta'limning mazmuni, tamoyillari, pedagogik imkoniyatlari, metodologik yondashuvlari va harbiy ta'lim jarayonidagi samaradorlik omillarini aniqlashga xizmat qiladi. Natijada harbiy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini takomillashtirish, kursantlarning kasbiy-amaliy tayyorgarligini kuchaytirish hamda zamonaviy talablarga javob beradigan malakali harbiy kadrlarni shakllantirish imkoniyatlari kengayadi.

Asosiy qism

Harbiy kadrlarni tayyorlashda dual ta'lim tizimi nazariy bilimlar va amaliy tayyorgarlikning uzviy bog'liqligiga asoslangan zamonaviy pedagogik yondashuvlardan biri hisoblanadi. Mazkur tizimning asosiy mohiyati shundan iboratki, kursant yoki tinglovchi ta'lim jarayonida faqat nazariy ma'lumotlarni egallab qolmay, balki ularni amaliy faoliyatda qo'llash, real xizmat vaziyatlarida to'g'ri qaror qabul qilish, harbiy kasbga xos ko'nikma va malakalarni shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Harbiy ta'lim tizimida bunday yondashuv ayniqsa muhimdir, chunki harbiy faoliyat nazariya bilan cheklanmaydi, balki tezkor fikrlash, intizom, jismoniy va ruhiy tayyorgarlik, boshqaruvchanlik, vaziyatni baholash va mas'uliyatli qaror qabul qilishni talab etadi.

Dual ta'lim tizimining nazariy-metodologik asoslari, avvalo, ta'limning kompetensiyaviy yondashuviga tayanadi. Kompetensiyaviy yondashuvda asosiy e'tibor bilimlarning hajmiga emas, balki ularni amaliy faoliyatda qo'llay olish qobiliyatiga qaratiladi.

Harbiy kadrlar tayyorlash jarayonida bu yondashuv bo'lajak mutaxassisning kasbiy vazifalarni mustaqil bajarishi, xizmat jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal qilishi, zamonaviy harbiy texnika va texnologiyalardan foydalanishi, jamoada ishlashi va rahbarlik ko'nikmalarini namoyon eta olishi bilan belgilanadi. Shu jihatdan dual ta'lim kursantlarda nazariy bilim, amaliy tajriba va kasbiy kompetensiyalarni bir butun tizim sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Harbiy ta'limda dual ta'limni tashkil etishning muhim metodologik jihatlaridan biri nazariya va amaliyot integratsiyasidir. An'anaviy ta'lim jarayonida ko'pincha nazariy bilimlar auditoriya mashg'ulotlarida beriladi, amaliy ko'nikmalar esa alohida mashg'ulotlarda shakllantiriladi. Dual ta'limda esa bu ikki jarayon bir-biridan ajratilmaydi, aksincha, o'zaro bog'liq holda tashkil etiladi. Masalan, kursant harbiy boshqaruv, taktika, aloqa, texnik tayyorgarlik yoki harbiy psixologiya bo'yicha olgan nazariy bilimlarini amaliy mashg'ulotlar, dala-o'quv yig'inlari, jangovar vaziyatlarni modellashtirish, xizmat topshiriqlarini bajarish jarayonida sinab ko'radi. Bu esa bilimlarning mustahkamlanishiga, amaliy tajribaning ortishiga va kasbiy tayyorgarlik sifatining oshishiga olib keladi.

Dual ta'lim tizimining yana bir muhim tomoni uning amaliy yo'naltirilganligidir. Harbiy kadrlar tayyorlashda amaliy yo'naltirilgan ta'lim kursantlarni kelgusidagi xizmat faoliyatiga bosqichma-bosqich tayyorlashni nazarda tutadi. Bunda o'quv jarayoni real harbiy xizmat talablariga yaqinlashtiriladi. Kursantlar mashg'ulotlar davomida harbiy intizom, jangovar shaylik, favqulodda vaziyatlarda harakat qilish, bo'linmani boshqarish, buyruqni aniq va o'z vaqtida bajarish, shuningdek, murakkab sharoitlarda ham ruhiy barqarorlikni saqlash kabi ko'nikmalarni egallaydilar. Natijada ularning kasbiy moslashuvchanligi ortadi va xizmat jarayoniga kirishishi yengillashadi.

Dual ta'lim tizimida o'qituvchi, instruktor, murabbiy va amaliyot rahbarining o'рни alohida ahamiyatga ega. Harbiy ta'lim muassasasida beriladigan nazariy bilimlar amaliyot rahbarlari tomonidan real xizmat vazifalari bilan bog'lab tushuntirilganda, kursantlarning kasbiy tafakkuri yanada rivojlanadi. Bunda pedagogik rahbarlik faqat bilim berish bilan chegaralanmaydi, balki kursantning harbiy kasbga munosabati, mas'uliyati, intizomi, tashabbuskorligi va mustaqil fikrlashini shakllantirishga ham qaratiladi. Shu sababli dual ta'lim jarayonida ta'lim beruvchi subyektlar o'rtasidagi hamkorlik, ya'ni professor-o'qituvchilar, harbiy qism mutaxassislari, amaliyot rahbarlari va kursantlar faoliyatining uyg'unligi muhim metodologik talab sifatida namoyon bo'ladi.

Harbiy kadrlarni tayyorlashda dual ta'lim tizimi shaxsga yo'naltirilgan yondashuv bilan ham bevosita bog'liqdir. Chunki har bir kursantning kasbiy rivojlanish darajasi, qobiliyati, psixologik tayyorgarligi, jismoniy imkoniyati va liderlik salohiyati turlicha bo'ladi. Dual ta'lim jarayonida kursantlarning individual xususiyatlarini hisobga olish, ularning kuchli tomonlarini rivojlantirish, kamchiliklarini bartaraf etish va amaliy faoliyatga bosqichma-bosqich moslashtirish imkoniyati mavjud. Bu esa harbiy ta'lim sifatini oshirish bilan birga, har bir bo'lajak mutaxassisning kasbiy shakllanishiga individual yondashishni ta'minlaydi.

Mazkur tizimning metodologik asoslaridan yana biri faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvdir. Harbiy ta'limda bilim faqat eslab qolish uchun emas, balki muayyan faoliyatni samarali bajarish uchun zarur hisoblanadi. Shu bois dual ta'lim jarayonida kursantlar harbiy faoliyatga xos amaliy topshiriqlar, vaziyatli mashqlar, taktik o'yinlar, treninglar, simulyatsion mashg'ulotlar va xizmatga oid vazifalar orqali o'qitiladi. Bunday mashg'ulotlar kursantlarda muammoli vaziyatni tahlil qilish, qaror qabul qilish, harakat rejasini ishlab chiqish, jamoa bilan hamkorlik qilish va natijaga erishish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, harbiy sohada tezkorlik va aniqlik muhim bo'lganligi sababli faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim harbiy kadrlar tayyorgarligining samaradorligini oshiradi.

Dual ta'lim tizimi harbiy kadrlarning nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarini, balki shaxsiy sifatlarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Harbiy faoliyatda vatanparvarlik, sadoqat, mas'uliyat, qat'iyat, intizom, jasorat, jamoaviylik va liderlik kabi sifatlar muhim o'rin tutadi. Dual ta'lim jarayonida kursantlar amaliy faoliyatga bevosita jalb etilgani sababli ularda ushbu sifatlar tabiiy ravishda shakllanadi. Chunki real yoki modellashtirilgan xizmat vaziyatlari kursantdan nafaqat bilim, balki irodaviy barqarorlik, mas'uliyatli yondashuv va jamoa manfaatini ustun qo'yishni talab qiladi.

Harbiy ta'limda dual ta'limni samarali tashkil etish uchun o'quv dasturlari, amaliy mashg'ulotlar, baholash mezonlari va amaliyot jarayonlari o'zaro muvofiqlashtirilgan bo'lishi lozim. O'quv dasturlarida nazariy mavzular amaliy topshiriqlar bilan bog'langan holda berilishi, har bir fan yoki modul bo'yicha egallanishi lozim bo'lgan kasbiy kompetensiyalar aniq belgilanishi zarur. Shuningdek, kursantlarning faqat nazariy bilimlari emas, balki amaliy vazifalarni bajarish sifati, muammoli vaziyatlarda harakat qilishi, jamoada ishlashi, rahbarlik qobiliyati va xizmatga tayyorgarlik darajasi ham baholanishi kerak. Bu esa baholash jarayonini yanada obyektiv va amaliy ahamiyatga ega qiladi.

Dual ta'lim tizimining samaradorligi harbiy ta'lim muassasalari va amaliy xizmat tuzilmalari o'rtasidagi hamkorlik darajasiga ham bog'liq. Harbiy qismlar, o'quv poligonlari, amaliy tayyorgarlik markazlari va ta'lim muassasalari o'rtasida uzviy hamkorlik yo'lga qo'yilganda, kursantlar real xizmat sharoitlariga yaqin muhitda tayyorgarlikdan o'tadilar. Bu jarayonda ular xizmat tartibi, harbiy texnika bilan ishlash, bo'linma faoliyatini tashkil etish, buyruqlar ijrosini ta'minlash va amaliy vazifalarni bajarish bo'yicha zarur tajribaga ega bo'ladilar. Natijada bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligi mehnat bozori yoki xizmat tizimi talablariga yaqinlashadi.

Zamonaviy sharoitda dual ta'lim tizimini raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Harbiy ta'limda elektron ta'lim resurslari, simulyatorlar, virtual mashg'ulotlar, raqamli modellashtirish, masofaviy nazorat va interaktiv o'quv platformalaridan foydalanish kursantlarning nazariy bilimlarini mustahkamlash hamda amaliy tayyorgarligini takomillashtirishga yordam beradi. Ayniqsa, murakkab jangovar vaziyatlarni xavfsiz muhitda modellashtirish, taktik qarorlarni tahlil qilish va harakat algoritmlarini ishlab chiqishda raqamli vositalar dual ta'lim imkoniyatlarini kengaytiradi.

Umuman olganda, harbiy kadrlarni tayyorlashda dual ta'lim tizimi nazariy bilim, amaliy tajriba, kasbiy kompetensiya va shaxsiy sifatlarni birlashtiruvchi samarali pedagogik model sifatida namoyon bo'ladi. Uning nazariy-metodologik asoslari kompetensiyaviy, faoliyatga yo'naltirilgan, shaxsga yo'naltirilgan, integratsion va amaliy yondashuvlar bilan chambarchas bog'liqdir. Mazkur tizim harbiy ta'lim jarayonini real xizmat faoliyatiga yaqinlashtirish, kursantlarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish, ularda mustaqil fikrlash va mas'uliyatli qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi. Shu sababli dual ta'lim tizimini harbiy ta'limga izchil tatbiq etish zamonaviy, raqobatbardosh va yuqori malakali harbiy kadrlarni tayyorlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Harbiy kadrlarni tayyorlashda dual ta'lim tizimi nazariy bilim va amaliy tayyorgarlikni uzviy bog'lash orqali bo'lajak harbiy mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu tizim kursantlarda xizmat faoliyatiga moslashuvchanlik, mustaqil qaror qabul qilish, amaliy ko'nikmalar, intizom, mas'uliyat va jamoaviy ishlash malakalarini shakllantirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega. Dual ta'limning samarali tashkil etilishi harbiy ta'lim sifatini oshirish, o'quv jarayonini real xizmat sharoitlariga yaqinlashtirish hamda zamonaviy talablarga javob beradigan malakali harbiy kadrlarni tayyorlash imkonini beradi.

Tavsiyalar:

1. Harbiy ta'lim muassasalarida nazariy mashg'ulotlarni amaliy xizmat jarayonlari, dala-o'quv mashg'ulotlari va taktik tayyorgarlik bilan uzviy bog'lash maqsadga muvofiq.
2. Dual ta'lim asosida kursantlarning kasbiy kompetensiyalarini baholashda nafaqat nazariy bilim, balki amaliy vazifalarni bajarish, qaror qabul qilish va jamoada ishlash ko'nikmalariga ham e'tibor qaratish zarur.
3. Harbiy ta'lim muassasalari, harbiy qismlar va amaliy tayyorgarlik markazlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali kursantlarning real xizmat sharoitlariga moslashuvini ta'minlash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.
2. Ishmuhamedov R.J., Yuldashev M.A. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. — Toshkent, 2013.
3. Sayidahmedov N.S., Indiaminov N.N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.
4. Munavvarov A.K. Pedagogika. — Toshkent: O'qituvchi, 1996.
5. Mavlonova R.A., To'rayeva O.T., Xoliqberdiyev K.M. Pedagogika. — Toshkent: O'qituvchi, 2001.
6. G'aybullayev N., Yodgorov R., Mamatqulov R. Pedagogika. — Toshkent: Sharq, 2005.

7. Ziyomammedov B., Abdullayeva Sh. Pedagogika. — Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2000.
8. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. — Toshkent: Iqtisod-moliya, 2011.
9. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Mirsoliyeva M.M. Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik. — Toshkent, 2016.
10. Hoshimov K., Nishonova S., Inomova R. Pedagogika tarixi. — Toshkent: O'qituvchi, 1996.